

Joanna Samborska

Sprawozdanie z interdyscyplinarnej konferencji pt. „Wykluczeni” dotyczącej zjawisk, grup społecznych i osób wykluczonych z dominującego obrazu kultury

Będąc uczestnikami społeczeństwa, jesteśmy przyzwyczajeni do dominującego obrazu kultury, bezpiecznego i powszechnie przyjętego, mając tendencję do niezauważania jego ciemniejszych stron. Specyfiką społeczności akademickiej powinna być otwartość umysłu i odwaga w schodzeniu z utartych ścieżek, tak aby nie przemykać oczu na zjawiska mniej wygodne, grupy niewpisujące się w aprobowany schemat i osoby, z których obecności wolimy nie zdawać sobie sprawy.

Tego rodzaju kontrowersyjne kwestie stanowiły temat interdyscyplinarnej konferencji pt. „Wykluczeni”, odbywającej się w dniach 13–14 października 2011 roku na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego, organizowanej przez dr Annę Kłonkowską z Instytutu Filozofii, Socjologii i Dziennikarstwa oraz dra Marcina Szulca z Instytutu Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego, przy współpracy komitetu naukowego w składzie: prof. Anna Firkowska-Mankiewicz, prof. Krzysztof Frysztacki, dr hab., prof. UG Mieczysław Ciosek, dr hab., prof. UG Beata Pastwa-Wojciechowska, dr hab., prof. UW Anna Wieczorkiewicz oraz dr hab., prof. UG Janusz Erenc.

Pierwszy dzień konferencji zaczął się od sesji plenarnej. Rozpoczął ją wykład Janusza Erenca (Uniwersytet Gdański) na temat relacji teorii grupy społecznej z mechanizmami wykluczenia. Problem intelektualnej i spektakularnej atrakcyjności wykluczenia poruszyła Anna Wieczorkiewicz (Uniwersytet Warszawski, Polska Akademia Nauk), a zagadnienie marginalizacji wykluczonych omówił Zbigniew Galor (Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa, Poznań). Druga część sesji poświęcona była kryteriom wykluczania. Maria Mendel (Uniwersytet Gdański) opowiedziała o miejscach, które wykluczają; niewygodną innością osób z niepełnosprawnością intelektualną zajęła się Anna Firkowska-Mankiewicz (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej), a Be-

ata Pastwa-Wojciechowska (Uniwersytet Gdański) w swoim wystąpieniu poruszyła kwestię przestępczości w kontekście wykluczenia i marginalizacji społecznej sprawców i ofiar.

Po południu odbyły się cieszące się dużym zainteresowaniem warsztaty, prowadzone przez Annę Grodzką i Lalkę Podobińską z fundacji Trans-Fuzja na rzecz osób transpłciowych. Celem warsztatów było oswojenie transpłciowości, ukazanie tego zjawiska bez negatywnych konotacji funkcjonujących w myśleniu potocznym, a wynikających ze strachu przed nieznanym, konfrontacja uczestników z ich własną wiedzą/jej brakiem na temat osób korygujących płeć, a także uwrażliwienie na fakt, że niezależnie od deklarowanej otwartości na zjawisko transpłciowości, pierwszymi nasuwającymi się skojarzeniami są określenia stereotypowe. W próbie zmiany tych stereotypów brali udział zarówno studenci, jak i zaproszeni na konferencję goście. Dodatkowym uczestnikiem była ekipa norweskiej telewizji, realizująca materiał zdjęciowy o posłance Grodzkiej.

Dzień drugi konferencji poświęcony był obradom w kilku sekcjach. Pierwszy blok, zatytułowany „Wykluczony – czyli kto?”, poruszał takie kwestie, jak strategie sieciowe grup wykluczonych (Magdalena Zdrodowska, Uniwersytet Jagielloński), stereotypy niepełnosprawności (Joanna Truszkowska, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie) oraz stygmatyzację wybrakowanego konsumenta (Joanna Kuchta, Uniwersytet Adama Mickiewicza, Poznań).

Druga sekcja rozpatrywała inność w kontekście przyczyny bądź skutku odrzucenia społecznego. Obrady rozpoczęły się od wystąpienia dotyczącego sposobów normalizacji odmienności cielesnej (Małgorzata Kwiatkowska, Szkoła Nauk Społecznych przy IFiS PAN), której temat kontynuowała Agnieszka Maj (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa), poruszając problem otyłości jako odmienności i wykluczenia społecznego związanego z nieadekwatnym ciałem. Kolejny punkt obrad dotyczył transpłciowości, Anna Kłonkowska (Uniwersytet Gdański) mówiła o społecznym odbiorze i wykluczeniu osób transpłciowych, mitologizowaniu z jednej, a patologizacji z drugiej strony. Ostatnim poruszonym w tej sekcji zagadnieniem było tworzenie klas profilowanych i klas niejawnie wyselekcjonowanych jako legitymizacja wykluczenia społecznego części uczniów gimnazjum publicznego i stwarzanie swoistego syndromu klasy „g” (Joanna Bączek, Uniwersytet Gdański, Magda Olga Hajdel-Drożańska, Gimnazjum nr 1 im. Lecha Wałęsy w Redzie).

Panel trzeci skupił się na problemach inności jako kategorii społecznie niewygodnej. Panel ten otworzyło wystąpienie Doroty Rynkowskiej (Uniwersytet Rzeszowski) na temat przeciwdziałania marginalizacji osób starszych w perspektywie lokalnej. Zagadnienie wieku kontynuowała Iwona Anna Oliwińska (Uniwersytet Warszawski), mówiąc o zjawisku wykluczenia i dyskryminacji zarówno osób młodych z etykietą „trudnej młodzieży”, jak i potocznie nazywanych „starymi ludźmi”. Kolejną kwestią, na której skupili się uczestnicy panelu, była taka społecznie niewygodna kategoria, jaką są dzieci uchodźcy z kenijskiego Dadaab, „nieobywatele”, o których mówiła Urszula Markowska-Manista (Akademia Pe-

dagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie). Temat najmłodszych został poruszony również w następnym wystąpieniu, dotyczącym młodych wykluczonych, czyli dzieci ulicy i ich obrazu świata (Jolanta Sokołowska, Uniwersytet Gdański). Tę część obrad zamknęła Magdalena Żemojtel-Piotrowska (Uniwersytet Gdański), zastanawiając się nad postawami i wartościami wiążącymi się z wykluczeniem społecznym i tym, czy zawsze biedny jest roszczeniowy, a bogaty przedsiębiorczy.

Czwarty blok wystąpień pod hasłem „Ludzie wykluczeni – wędrówka po marginesie kultury” skupił się na ludziach, których opinia publiczna często wołałaby nie dostrzegać: bezdomnych, korzystających z pomocy społecznej, więźniach. Rozpoczął go Maciej Dębski (Uniwersytet Gdański), omawiając wybrane zagadnienia i kwestie sporne związane z bezdomnością w Polsce. Cień nadziei dla polskiego społeczeństwa, zwłaszcza jego młodszej części, dał Marcin Szulc (Uniwersytet Gdański), mówiąc w swoim wystąpieniu o postawach młodzieży wobec zjawiska bezdomności, które ogólnie są dość pozytywne i daleko im do pogardy. Problematyką badań nad wykluczeniem społecznym osób bezdomnych w Polsce zajęli się Jerzy Gruszka i Halina Grabowska (Urząd Statystyczny w Krakowie). Kolejną poruszoną kwestią były współcześnie funkcjonujące mechanizmy wykluczenia społecznego klientów pomocy społecznej (Iwona Kudlińska, Uniwersytet Łódzki), i po raz kolejny padło pytanie o postawy takich osób, o to, czy są bezradne, czy roszczeniowe, a może zachowują się w jeszcze inny sposób. Ostatnią grupą społeczną, której trudności zostały naświetlone, byli więźniowie po odbyciu kary pozbawienia wolności i ich problemy readaptacyjne oraz przeszkody na drodze ponownej integracji. Warto podkreślić, że wśród osób słuchających wystąpień w tym panelu znalazła się grupa osób bezdomnych i zagrożonych bezdomnością, uczestników Centrum Integracji Społecznej w Gdańsku Nowym Porcie.

Tematyka grup i osób odrzuconych, jak wszystko, co niejasne i kontrowersyjne, fascynuje także artystów i to właśnie inności oraz wykluczeniu w sztuce poświęcona była piąta sekcja dyskusji, zawierająca referat Pawła Moźdżyńskiego (Uniwersytet Warszawski) odnośnie „innych” w polskiej sztuce współczesnej.

Cykl obrad w sekcjach zakończyły kolejne warsztaty, na których prowadzący Maciej Dębski (Uniwersytet Gdański) razem z uczestnikami próbowali odpowiedzieć na pytanie, czy rozwiązanie problemu bezdomności w Polsce jest dzisiaj możliwe.

Konferencja „Wykluczeni” była dobrą okazją, aby zastanowić się, jakie grupy społeczne są rzeczywiście zagrożone wykluczeniem. Podjęto także próbę przyjrzenia się sytuacji osób wykluczonych z ich własnej perspektywy. Zagadnienia rozpatrywano wielopłaszczyznowo, a warsztaty prowadzone przez osoby pracujące na co dzień z osobami i grupami społecznymi napiętnowanymi i marginalizowanymi pozwoliły uczestnikom poznać te grupy oraz czynnie skupić się na problemach takich jak izolacja, dyskryminacja i stereotypizacja.

Owoce intelektualnych rozważań będzie książka na temat wykluczenia społecznego autorstwa osób aktywnie uczestniczących w konferencji pod nośnym

---

i pojemnym tytułem „Niewygodni, nienormalni, nieprzystosowani, nieadekwatni – społecznie wykluczeni”.

Być może ta konferencja sprawi, że osoby biorące w niej udział z biernych konsumentów gotowej, schludnie opakowanej kultury staną się odbiorcami świadomymi i aktywnymi, bez strachu dostrzegającymi także inne strony, wystające poza ramki, ponieważ najbardziej boimy się tego, co nienazwane i nieoswojone. Nadanie zjawisku twarzy uśmierza lęk, nawet jeśli to twarz bezdomnego.

Informacje o autorach

Małgorzata Brzozowska, dr, adiunkt w Zakładzie Tekstologii i Gramatyki Współczesnego Języka Polskiego (Instytut Filologii Polskiej, UMCS Lublin). Jest językoznawcą-etnolingwistą. Jako lingwista jest od początku związana z tzw. „Lubelską szkołą etnolingwistyczną”, stworzoną przez prof. Jerzego Bartmińskiego w Instytucie Filologii Polskiej UMCS. Autorka książki *Etymologia a konotacja słowa. Studia semantyczne* (Lublin 2009).

Magdalena Anita Gajewska, socjolog, adiunkt w Instytucie Filozofii, Socjologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Gdańskiego. Realizuje badania z zakresu socjologii medycyny, socjologii ciała i tanatologii. Autorka publikacji *Prochy czy diamenty. Kremacja ciała zmarłego człowieka jako zjawisko społeczne i kulturowe*. Interesuje się rytualizacją zjawisk społecznych, nadawaniem społecznych sensów ludzkiemu ciału, położnictwem i społecznym doświadczeniem narodzin. W swoich badaniach łączy perspektywę antropologiczną i socjologiczną.

Grzegorz Kapuściński, dr, pracuje jako adiunkt w Zakładzie Semiotyki Kultury Instytutu Filozofii Socjologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Gdańskiego. Jego zainteresowania badawcze to semiotyczne podejście do kultury, semiotyka przekazów medialnych, reklamy oraz komunikowania w szerokim sensie, kultura popularna i konsumpcyjna, systemy komunikacji niewerbalnej oraz poabrzeża systemów symbolicznych, zwłaszcza komunikacja między ludźmi a zwierzętami.

Jacek Kornacki, dr hab., prof. Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku. Studia w PWSSP w Gdańsku. Dyplom w 1991 roku w Pracowni Malarstwa prof. Mieczysława Olszewskiego. Prowadzi *Pracownię Podstaw Malarstwa i Rysunku* na wydziale Malarstwa ASP w Gdańsku. Uprawia malarstwo i rysunek, tworzy instalacje, a także realizuje szereg projektów o charakterze artystyczno-kulturowym (między innymi akcja artystyczno-społeczna „Bądź świadomym dawcą narządów” oraz projekt artystyczno-kulturowy „Archetyp – Świadomość – Miejsce”). Ma w swoim dorobku kilkanaście wystaw indywidualnych w kraju i udział w wielu wystawach zbiorowych za granicą.

Marta Kołodziejska, mgr, doktorantka w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego. Członkini rozszerzonej rady Research Network Sociology of Religion w Europejskim Towarzystwie Socjologicznym. Interesuje się problematyką przemian religii we współczesnym świecie, zwłaszcza za sprawą nowych mediów. Obecnie pracuje nad doktoratem na temat komunikacji wartości religijnych w Internecie (Instytut Socjologii UW).

Bożena Leszczyńska OCV; studia w zakresie filologii polskiej na UMCS-ie w Lublinie; praca w Uniwersyteckim Szpitalu Dziecięcym w Krakowie-Prokocimiu w Bibliotece Medycznej oraz w duszpasterstwie szpitalnym; sekretarz sesji naukowych z cyklu: „Etyka w medycynie” i w Kolegium Redakcyjnym „Bioetycznych Zeszytów Pediatrii”, wydawanych przez Polsko-Amerykański Instytut Pediatrii, Wydział Lekarski Uniwersytetu Jagiellońskiego; wolontariusz wśród dzieci chorych i umierających. Zainteresowania dodatkowe: zagadnienia staurologii oraz soteriologii w polskiej literaturze pięknej.

Paweł Możdżyński socjolog, adiunkt w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego. Od kilku lat bada sztukę współczesną. Jego zainteresowania koncentrują się wokół transgresywności i elementu *sacrum* w sztukach wizualnych. W 2011 roku wydał książkę pt. *Inicjacje i transgresje. Antystrukturalność sztuki XX i XXI wieku w oczach socjologa* w Wydawnictwach Uniwersytetu Warszawskiego. Publikuje m.in. w „Nomosie”, „Dyskursie” i „Societas-Communitas”.

Piotr Pawliszak, socjolog, adiunkt w Instytucie Filozofii Socjologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Gdańskiego. Autor książki: *Organizacja konwersji ruchu Focolari* oraz kilkunastu artykułów naukowych analizujących strategiczne i tożsamościowe użycie przez zbiorowych aktorów środków symbolicznych oraz procesów reprodukcji i przemian struktur kulturowych. W badaniach posługuje się metodami jakościowymi z obszaru analizy dyskursu i semiotyki. Ostatnio zajmuje się badaniami symbolicznego konfliktu dotyczącego biotechnologii.

Tomasz Płonkowski, dr, pracownik Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. Wykładał też na innych uczelniach, m.in. Akademii Humanistycznej w Pułtusku, UKSW i WWSH w Warszawie. Zainteresowania badawcze: socjologia kultury i komunikowania, badanie mediów i opinii publicznej. Autor książki *Amerykańska koncepcja społecznej odpowiedzialności dziennikarza* (Warszawa 1995).

Aleksander (Bartek) Robotycki, etnolog i antropolog kultury. Ukończył studia etnologiczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie oraz uzyskał Certificat d'études Politiques w L'Institute d'Etudes Politiques w Lyonie (IEP). Interesuje się wieloma zagadnieniami kultury współczesnej: od antropologii sportu i miasta do

refleksji nad kondycją współczesnych nauk humanistycznych. Od przeszło dwóch lat pracuje w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie w Dziale Etnografii Polski i Europy.

Boris Uspienski, profesor, autorytet w świecie semiotyki. Jest jednym ze współtwórców szkoły tartusko-moskiewskiej. Wśród jego rozlicznych zainteresowań badawczych znajdują się także przekonania, praktyki i zachowania religijne. Ich studium zawarł w pracy *Krzyż i koło* (przeł. Bogusław Żyłko), która ukazała się w 2011 roku. Boris Uspienski wykładał między innymi na Harvard University, na uniwersytecie w Wiedniu oraz Rzymie. W języku polskim ukazały się prace: *Kult św. Mikołaja na Rusi*, *Poetyka kompozycji: struktura tekstu artystycznego i typologia form artystycznych* czy *Historia i semiotyk*.

Marcin Zarzecki, zatrudniony na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie: 2007–2008 w Katedrze Klasycznych Teorii Socjologicznych, od 2009 w Katedrze Socjologii Religii. Socjolog, metodolog badań społecznych, statystyk, absolwent Studium Generale Europa w zakresie politologicznych zagadnień integracji europejskiej, absolwent studiów w Zakładzie Krajów Pozaeuropejskich PAN; absolwent Instytutu Socjologii UKSW w Warszawie, akredytowany wykładowca SPSS/PASW Statistics. Staż badawczo-kwerendalny w The Catholic University of America w Waszyngtonie. Stypendysta Komitetu Badań Naukowych w Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Geneviève Zubrzycki, associate professor na wydziale socjologii Uniwersytetu Michigan i dyrektor w Centrum Studiów Rosyjskich, Wschodnioeuropejskich i Euroazjatyckich tego uniwersytetu. Autorka kilkakrotnie nagrodzonej książki *The Crosses of Auschwitz: Nationalism and Religion in Post-Communist Poland* i wielu artykułów dotyczących relacji pomiędzy religią, polityką i pamięcią oraz tożsamością zbiorową występujących w procesach politycznej transformacji, m.in. nagrodzonego przez Sekcję Socjologii Kultury Amerykańskiego Towarzystwa Socjologicznego *History and the National Sensorium: Making Sense of Polish Mythology*. W badaniach łączy metody historyczne i etnograficzne oraz analizuje obiekty materialnej i wizualnej kultury.